

HET BLOEDBAD VAN ABBEVILLE
20 MEI 1940

ERFGOED

TOM COBBAERT

DE LIJKEN VAN DE KIOSK. OP ZOEK NAAR EEN GRAF VOOR DE 21 SLACHTOFFERS VAN ABBEVILLE

Op zondagavond 19 mei 1940 kwamen drie autobussen aan in het Franse stadje Abbeville. De 78 inzittenden waren in de voorgaande weken in België gearresteerd als 'gevaarlijke of verdachte' personen tijdens de Duitse invasie. De gevangenen, onder wie 21 Belgen, werden die avond ondergebracht in de kelder van de plaatselijke muziekkiosk. Na een reeks zware bombardementen van het oprukkende Duitse leger gaf de plaatselijke bevelhebber, kapitein Maurice Dingeon, op 20 mei het bevel de gevangenen in de kiosk uit de weg te ruimen. De officieren René Mollet en François Caron haalden de slachtoffers in groepjes van vier uit de kelder om ze te executeren. Er vielen 21 doden tot de Franse luitenant Jean Leclabart de executies stopzette. Joris Van Severen, de leider van het radicale en autoritaire Verbond van Diets Nationaal-Solidaristen (Verdinaso), was het bekendste slachtoffer. Onder begeleiding van de Franse soldaten werden de resterende gevangenen buiten Abbeville en uiteindelijk naar Rouen gebracht. Bij de inname van Abbeville ontdekten Duitse soldaten de 21 lijken en begroeven ze in een massagraf nabij de kiosk. In de loop van juni verschenen in de pers de eerste berichten over de gebeurtenissen en speelde de Duitse propaganda handig in op de publieke verontwaardiging die het verhaal van Abbeville teweeg bracht. Overlevenden werden uitvoerig aan het woord gelaten en de eerste boeken over de wegvoeringen van mei 1940 rolden hetzelfde jaar nog van de drukpers.¹ Nadat

< Schilderij *Het bloedbad van Abbeville*
door Gaby Warris, s.d. [ADV, F292]

— 1 Het eerste boek over Abbeville kwam van ooggetuige en VNV-lid Maurits Van Gijsegem: M. Van Gijsegem, *Het bloedbad van Abbeville. Het verhaal van de spionnenkoorts 1940 en van de moord op Joris van Severen*, Antwerpen, 1941.

< Maurits Van Gijsegem was een van de weggevoerden en publiceerde in 1941 zijn ooggetuigenverslag van de executies. [ADV N, VB 4949]

het Duitse krijgsgerecht Caron en Mollet ter dood veroordeelde en hen op 7 april 1942 voor het vuurpeloton plaatste, verdween Abbeville naar de achtergrond.²

Een diepgravend en uitgebreid gedocumenteerd onderzoek van de Brugse journalist Carlos Vlaemy nck bracht Abbeville in de jaren 1970 opnieuw onder de brede publieke aandacht.³ Zijn publicatie inspireerde dertig jaar later VRT-journalist Tim Trachet tot de televisiedocumentaire en het gelijknamige boek *Het drama van Abbeville*, grotendeels een synthese van het werk van Vlaemy nck.⁴ In de recente historiografie werd Abbeville niet enkel gebruikt als illustratie van de ontsporingen bij de arrestaties en wegvoeringen in mei 1940⁵, maar werd het onderzoek van Vlaemy nck ook

aangevuld op basis van nieuw bronnenmateriaal.⁶

Vlaemy nck en Trachet wijdden in het slot van hun respectieve publicaties een handvol bladzijden aan wat er gebeurde met de stoffelijke resten van de 21 slachtoffers.⁷ Door een gebrek aan bronnenmateriaal werd dit aspect van het verhaal echter onvolledig en soms onjuist belicht. Op basis van een aantal recent ontsloten archieven pogen we een beter beeld van de zoektocht naar een laatste rustplaats voor de slachtoffers van Abbeville te schetsen.⁸

2 De samenvatting van de gebeurtenissen in Abbeville is gebaseerd op de in voetnoten 3-6 geciteerde publicaties.

3 C. Vlaemy nck, *Dossier Abbeville. Arrestaties en deportaties in mei 1940*, Leuven, 1977.

4 T. Trachet, *Het drama van Abbeville*, Antwerpen, 2009.

5 F. Seberechts, *De weggevoerden van mei 1940*, Antwerpen, 2014, pp. 99-101, 155-158, 226-228, 237-238.

6 E. Verhoeyen, De Abwehr en 'de verdachten van mei 1940', in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 68, 2009, nr. 4, pp. 302-316.

7 C. Vlaemy nck, *Dossier Abbeville* [...], pp. 198-199; T. Trachet, *Het drama* [...], pp. 141-144.

8 De bijkomende bronnen zijn het archief Gaby Lijnkamp-Warris (BE ADVN AC284), het archief Oskar Wenzky (BE ADVN AC1019), het archief Jos Janssens (BE ADVN AC1022) en het archief Frantz Van Dorpe (Familie Van Dorpe, Melsele).

HET SONDERKOMMANDO VAN WENZKY

Op aangeven van ooggetuige Paul Winter, die bij het verlaten van Abbeville uit het konvooi ontsnapte, werden de 21 lijken door Duitse troepen gefotografeerd en begraven in een geïmproviseerd massagraf. Op het graf werd een kruis geplaatst met het opschrift “*Hier ruhen ein un zwanzig Opfer am 20. Mai von dem Franzosen Schändlich ermordet*”.⁹ Naar aanleiding van de aanzwellende geruchten over de executies trok de Brugse advocaat en VNV-lid Antoon Samyn in opdracht van en waarschijnlijk ook vergezeld door Ernst Warris drie weken later op onderzoek naar Abbeville.¹⁰ Daar troffen ze niet alleen het massagraf aan, maar ook de achtergelaten bagage van de gevangenen. Tussen de dassen, sokken en mutsen die Samyn ter identificatie meenam naar Brugge, werd ook de hoed van Joris Van Severen herkend. Om zekerheid te krijgen over de identiteit van de 21 slachtoffers probeerde Samyn de toelating te krijgen om deze te ontgraven. De plannen van Samyn werden echter doorkruist door de onderzoeken van de Duitse bezetter.¹¹

Onder de 78 personen die in de kiosk van Abbeville zaten, bevonden zich een twintigtal personen die betrokken waren bij spionage voor Duitsland. Om duidelijkheid te krijgen of er zich medewerkers van de Abwehr onder de slachtoffers bevonden, in het bijzonder Hauptmann Rudolf Schneeweiss, werden officieren Richard Gerken en Paul Brandt¹² belast met een onderzoeksmis­sie naar Abbeville. Op 20 juni 1940 werden de lichamen onder hun leiding opgegraven uit het massagraf. Nadat er een afdruk van het gebit en een monster van de kledij werd genomen, gaf Gerken aan de burgemeester

9 Het is niet helemaal duidelijk of de slachtoffers reeds op de avond van 20 mei in het massagraf werden ondergebracht of pas een dag later werden ontdekt en begraven op aangeven van de ontsnapte Paul Winter. Trachet legt een logische link legt tussen de getuigenis van Winter en de tekst op het massagraf, maar blijft vaag over het tijdstip. Vlaemynck laat de Duitse infanterie nog diezelfde avond het kruis met de tekst op het massagraf plaatsen, maar schrijft wel dat Winter pas op 21 mei bij de Duitse plaatscommandant vertelde over de ‘schandelijke moordpartij’. Dit laatste tijdstip wordt wel bevestigd door Verhoeyen. Gezien de context van de inname van Abbeville en de uitgebreide fotografische documentatie door de Duitse soldaten vermoeden we dat de begra­ving in het massagraf volgde op de verklaring van Winter. Verder getuigde de Deense ingenieur dat ook de overige gevangenen werden vermoord, wat wekenlang aanleiding gaf tot geruchten over meer dan 70 slachtoffers in Abbeville; C. Vlaemynck, *Dossier Abbeville [...]*, pp. 116, 119-120, 147-148, 322; T. Trachet, *Het drama [...]*, pp. 112-113; E. Verhoeyen, *De Abwehr [...]*, p. 307.

10 De vrouw, dochter en schoonmoeder van Warris waren onder de 78 gevangenen. Het is onduidelijk of Warris meerreide met Samyn of een aantal dagen voor Samyn op eigen houtje naar Abbeville trok. Vlaemynck en Trachet trekken hierrond uiteenlopende conclusies, in: C. Vlaemynck, *Dossier Abbeville [...]*, p. 149; T. Trachet, *Het drama [...]*, p. 113.

11 C. Vlaemynck, *Dossier Abbeville [...]*, pp. 119-120, 148-149; T. Trachet, *Het drama [...]*, pp. 112-113; t *Getrouwe Maldeghem*, 23 juni 1940, p. 3.

12 De officier Brandt van de Abwehrstelle Münster was volgens Vlaemynck en Trachet luitenant Ferdinand Brandt, terwijl Verhoeyen het had over Paul Brandt. Gezien de autoriteit van Verhoeyen inzake de Abwehr hanteren we zijn naamkeuze. C. Vlaemynck, *Dossier Abbeville [...]*, p. 148; T. Trachet, *Het drama van Abbeville [...]*, p. 113; E. Verhoeyen, *De Abwehr [...]*, p. 309.

< Titelplaat van de propagandafilm *Die Untersuchung des Geiselmordes in Abbeville*, 1941. [ADV N, VEF 68]

van Abbeville de opdracht de lijken individueel te herbegraven op het plaatselijke kerkhof. Richard Schneeweiss bleek zich uiteindelijk niet onder de slachtoffers te bevinden en dook niet veel later op in Münster.¹³

Eind juni 1940 werd het onderzoek van de Abwehr overgenomen door de Sicherheitspolizei und Sicher-

heitsdienst (Sipo-SD).¹⁴ In opdracht van het Duitse militair bestuur voor België en Noord-Frankrijk (Militärverwaltung) werd een Sonder-kommando Abbeville opgericht en kreeg SS-Hauptsturmführer en Kriminalkommissar Oskar Wenzky de opdracht de lijken te identificeren.¹⁵

Oskar Wenzky (1911-1980) was in mei 1940 commissaris bij de gerechtelijke politie in Keulen toen hij werd gedetacheerd naar de Befehlshaber der Sicherheitspolizei und des SD (BdS) in Den Haag. In 1943 nam hij daar de leiding van de afdeling Kriminalpolizei. Nadat Wenzky meer dan twee jaar geïnterneerd zat in een Brits kamp, bouwde hij vanaf 1948 een bloeiende carrière uit bij de gerechtelijke politie in Keulen en Noordrijn-Westfalen en werd docent Criminologie aan de Universiteit van Keulen.¹⁶ Toen Carlos Vlaemyck in juli 1974 contact opnam met Wenzky in de hoop meer informatie te vinden over het Sonderkommando Abbeville luidde het antwoord: "*Mir ist der fast überwiegende Teil meiner persönlichen Notizen, Dokumente und Fotos (...) verloren gegangen*".¹⁷ Ongetwijfeld ging een groot deel van zijn archief inderdaad verloren op het einde van de oorlog, maar toch verzwegen de voormalige commissaris deskundig wat hij wel nog in zijn bezit had: minstens een kopie van het rapport dat hij aan de

13 C. Vlaemyck, *Dossier Abbeville [...]*, p. 148; T. Trachet, *Het drama van Abbeville [...]*, pp. 112-114; E. Verhoeven, *De Abwehr [...]*, pp. 303-309.

14 Op basis van twee algemene dienstnota's concludeert Vlaemyck dat het onderzoek in een periode tussen 6 juli en 9 augustus aan de Sipo-SD werd toevertrouwd. De film in het archief Wenzky geeft echter aan dat hij reeds op 26 juni uit Nederland vertrok, een tijdstip dat bevestigd wordt in een brief van Wenzky aan Vlaemyck; C. Vlaemyck, *Dossier Abbeville [...]*, pp. 154, 305; ADVN, archief Wenzky, VEF68.

15 C. Vlaemyck, *Dossier Abbeville [...]*, pp. 154-155; T. Trachet, *Het drama [...]*, p. 118.

16 S. Noethen, *Alte Kameraden und neue Kollegen: Polizei in Nordrhein-Westfalen 1945-1953*, Essen, 2002, p. 329.

17 C. Vlaemyck, *Dossier Abbeville [...]*, p. 304.

Militärverwaltung in Brussel bezorgde en een tot op heden onbekende propaganda-film over het Sonderkommando.¹⁸

Het bewaard gebleven deel van het rapport is vermoedelijk het tweede deel van het persoonlijk exemplaar van Wenzky. Het ingebonden deel bevat een schat aan informatie en bundelt per slachtoffer achtereenvolgens een gedetailleerd verslag van de lijkshouwing, de getuigenverklaringen, een identificatiebesluit en een uitgebreide fotografische documentatie. Het gaat in dit deel om de slachtoffers die van 11 tot 21 genummerd werden.¹⁹ De twintig minuten durende 8mm-film dateert uit 1941 en brengt onder de titel *Die Untersuchung des Geiselmordes in Abbeville* een uitgebreid overzicht van de werkzaamheden van Wenzky in juni en juli 1940. Hoewel het onduidelijk is of deze film ooit publiek vertoond werd, tonen het opzet en de professionele realisatie van de film aan dat de Duitse militaire overheid de propagandawaarde van Abbeville graag verzilverd zag.²⁰ Beide bronnen zijn essentieel om de activiteiten van het Sonderkommando meer in detail te reconstrueren.

Op 26 juni vertrok Wenzky met een eigenhandig samengesteld team vanuit Den Haag naar Noord-Frankrijk. Na een tussenstop in Brussel, waar hij een uitgebreid overleg had met de Militärverwaltung, reisde hij door naar Abbeville. De werkzaamheden in Abbeville begonnen met een reconstructie van de gebeurtenissen op 19 en 20 mei. Zo liet Wenzky onder andere 78 Franse gevangenen in de kelder van de kiosk onderbrengen om de benauwde sfeer te demonstreren. De kiosk en het eerder ontgraven massagraf werden vervolgens in detail onderzocht op sporen. Onder massale belangstelling werden de 21 slachtoffers op het gemeentelijk kerkhof ontgraven en gedurende meerdere dagen aan een gedetailleerd en minutieus gedocumenteerd onderzoek onderworpen. De verzamelde informatie vormde de basis voor een getuigenonderzoek dat in oktober 1940 werd afgesloten.²¹ Wenzky werkte ten slotte eind oktober zijn identificatiebesluiten af en droeg zijn rapport over aan de Militärverwaltung. Op aangeven van Wenzky werden de slachtoffers op 31 oktober 1940 in het overlijdensregister van Abbeville geakteerd. Al betekende dit allerminst definitieve rust voor de overledenen.

EEN PRAALGRAF VOOR DE LEIDER EN ZIJN TROUWE SOLDAAAT

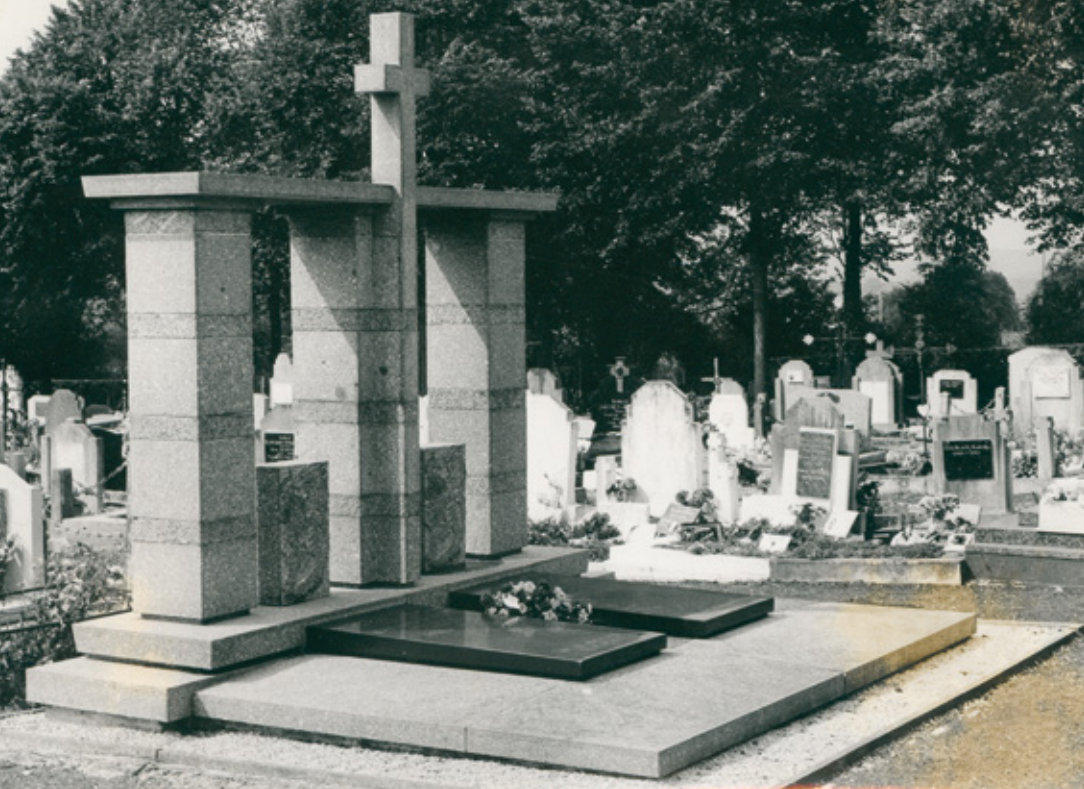
Reeds in de zomer van 1940 werd het initiatief genomen om de lichamen van Joris Van Severen en Jan Rijckooft, Dinaso-lid en persoonlijke vriend van Van Severen, te repatriëren. Beide families gaven Raoul Hoornaert, Max Buyck, Joris Defoidt en Maurice

——— 18 Beide stukken werden in februari 2016 door zijn dochter Monika Wenzky aan het ADVN overgedragen en ondergebracht in het archief Oskar Wenzky (BE ADVN AC1019).

19 ADVN, archief Wenzky, D16608(4): Rapport Sonderkommando Abbeville, november 1940.

20 ADVN, archief Wenzky, VEF 68: Film *Die Untersuchung des Geiselmordes in Abbeville*.

21 ADVN, archief Wenzky, D16608(4): De beschikbare getuigenverslagen werden opge-
maakt tussen 23 juli 1940 en 7 oktober 1940.

^ Het praalgraf van Joris Van Severen en Jan Rijckoort, 1971. [ADV N, AC1022]

Decock de machtiging om de stoffelijke resten over te brengen, terwijl de burgemeesters van Wakken en Brugge instemden met een herbegraving in hun gemeente. Deze onderneming werd gehinderd door het lopende onderzoek van Wenzky. Daarenboven bestond vanuit verschillende hoeken de vrees voor een politieke recuperatie.²² Vader Edmond Van Severen schreef hierover in 1942 aan Frantz Van Dorpe: "(...) moest dit [het overbrengen van het stoffelijke overschot] kunnen geschieden, buiten alle verwachting, het zou zijn in de sterkste intimiteit: de familie en enkele vrienden van 't Genootschap. (...) Ik wil hoegenaamd geen dwaze politieke betoogingen rondom zijn personnaliteit [sic] en zijn nagedachtenis. Ik geloof wel op de hoogte te zijn van zekere plannen, maar niets daarvan zal gelukken."²³

Kort na de oorlog ondernam Leon Van Severen een nieuwe poging om het lichaam van zijn broer over te brengen naar het familiegraf in Wakken. Om de nodige toelatingen te krijgen, contacteerde hij in augustus 1946 het Ministerie van Binnenlandse Zaken en de burgemeester van Abbeville. Vanuit Frankrijk kreeg hij spoedig een positief antwoord en werd voor de afhandeling doorverwezen naar de Pompes Funèbres

22 P. Meeus, *Hic quiescit resurrectionem exspectans Joris van Severen*, in: *Jaarboek Joris van Severen, deel 2*, Ieper, 1998, pp. 137-143.

23 Melsele, familie Van Dorpe, archief Van Dorpe, CB0418: Brief van Edmond Van Severen aan Frantz Van Dorpe, 14 augustus 1942.

Générales d'Abbeville, de dienst verantwoordelijk voor het beheer van de begraafplaatsen. Van Severen contacteerde hen pas in de zomer van 1947, wanneer hij ook de goedkeuring van Piet Vermeylen, minister van Binnenlandse Zaken op zak had. Toch zou het nooit tot een repatriëring komen.²⁴

Onder invloed van Louis Gueuning, de voormalig Verdinaso-leider van de 'Romaanse gouwen' en stichter van de Joris Van Severen Orde, ging de familie akkoord met een nieuw en monumentaler graf voor Joris Van Severen én Jan Rijckoort op het kerkhof van Abbeville. In het voorjaar van 1948 nam Leon Van Severen opnieuw contact op met het gemeentebestuur van Abbeville om toelating te vragen voor de gewijzigde plannen. Nadat hij in 1949 de akte voor de eeuwige concessie ontving, startte een comité²⁵ met de fondsenwerving voor de oprichting van het grafmonument en verspreidde het een oproep onder een ruime groep oud-Dinaso's en sympathisanten. De omzendbrief verscheen uiteindelijk ook in de pers.²⁶

Toen deze oproep bij Jef Van Bilsen terecht kwam, contacteerde hij Frantz Van Dorpe met het dringende voorstel om met gelijkgezinden een standpunt tegenover het initiatief in te nemen en dit eventueel te bespreken met Gueuning. Of dit laatste effectief gebeurde, is onduidelijk, zeker is dat Van Dorpe een tweetal weken later een brief richtte aan Leon Van Severen. Daarin betreurde Van Dorpe dat de familie instemde met wat volgens hem een nieuwe poging was om de erfenis van Van Severen te gebruiken voor politieke doeleinden. Hij maakte eveneens bezwaar tegen het feit dat een deel van de voormalige medewerkers van Van Severen niet bij het initiatief betrokken was, noch geconsulteerd werd. Onder andere Paul Persyn, Jef Van Bilsen, Gerard van der Horst en Lou Stolte traden Van Dorpe in dat standpunt bij.²⁷ Van Bilsen voegde er in zijn briefwisseling met Leon Van Severen nog aan toe dat de tijd voor een dergelijk initiatief nog niet rijp was omdat *"Het misverstand dat door de vijandelijke propaganda werd geschapen rond het aandenken van Joris van Severen nog steeds [blijft] heersen"*.²⁸ In zijn briefwisseling met Van Dorpe benadrukte Leon Van Severen dat het

24 P. Meeus, *Hic quiescit [...]*, pp. 143-145.

25 Het comité bestond uit Louis Gueuning, André Belmans, Camille De Ridder, Pierre Feys, André Godderis, Jan Maes, Maurits Van Cauwelaert en Constant Van Raemdonck. Allen waren lid van de Joris Van Severen Orde en/of voormalige leden van het Genootschap Joris Van Severen. De families Van Severen en Rijckoort werden vertegenwoordigd door respectievelijk Leon Van Severen en Jules Dethy ; P. Meeus, *Hic quiescit [...]*, p. 150.

26 P. Meeus, *Hic quiescit [...]*, pp. 145-151.

27 Van Dorpe hield verder ook Juul Declercq, Ast Fonteyne en Leopold Van Herzele op de hoogte over zijn briefwisseling met Leon Van Severen, maar we vonden geen schriftelijk bewijs dat ook zij de houding van Van Dorpe onderschreven. De groep die Van Dorpe in zijn houding betrokken waren telkens personen die net als hem deel uitmaakten van de zogenaamde burgerlijke vleugel van het Dinaso of een rol hadden gespeeld in het verzet tijdens de oorlog; Melsele, familie Van Dorpe, archief Frantz Van Dorpe, CB0410: Afschrift van brief van Frantz Van Dorpe aan Jef Van Bilsen e.a., 8 juni 1949.

28 Melsele, familie Van Dorpe, archief Van Dorpe, CB0405: Afschrift van brief van Jef Van

in eerste instantie een familiaal initiatief betrof waarbij zich weliswaar een aantal oud-strijdgenoten had aangesloten, maar zonder enig politiek particularisme na te streven.²⁹

De familie Van Severen en de groep Gueuning hielden voet bij stuk en in oktober 1949 werden Van Severen en Rijckoort ontgraven en bijgezet in de nieuwe grafkelders. Anderhalf jaar later werd het grafmonument, ontworpen door Maurits Van Cauwelaert met beelden van Roel D'Haese, voltooid en bij de elfde verjaardag van het drama in Abbeville plechtig ingewijd. Vanaf de inhuldiging op 20 mei 1951 organiseerde het Nationaal Studie- en Documentatiecentrum Joris van Severen een jaarlijkse bedevaart naar het grafmonument in Abbeville, een organisatie die later werd overgenomen door achtereenvolgens de vzw Abbeville (1997) en de Stichting Joris van Severen vzw (2008).³⁰

De stoffelijke resten van de overige slachtoffers waren een minder eervol lot beschoren. Tijdens en kort na de oorlog werden de lichamen van de Hongaar Miguel Sonin-Garfunkel, de Tsjech Leon Hirschfeld en de Belgische Rex-sympathisant René Wéry nog gerepatrieerd. De resterende graven werden echter verwaarloosd en raakten overwoekerd. Niemand leek zich het lot van de meer anonieme 'verdachten' aan te trekken, tot een paar individuele initiatieven poogden de resterende slachtoffers een waardig memoriaal te schenken.³¹

EEN WAARDIG GRAF VOOR EEN GROOTMOEDER

Als 18-jarig meisje werd Gaby Warris (1922-2013) op 10 mei 1940 samen met haar moeder Maria-Gabrielle Geerolf en grootmoeder Maria Ceuterick opgepakt door de Brugse politie. Haar vader, Ernst Warris, was als 'verdacht persoon' het eigenlijke doel van de actie. Omdat hij zich op dat moment in Nederland bevond, werden de drie vrouwen gearresteerd en zouden ze deel uitmaken van het konvoi dat op 19 mei in Abbeville terecht kwam. Maria Ceuterick behoorde tot één van de 21 gefusilleerden, haar dochter en kleindochter overleefden het drama. Gaby Warris zette zich levenslang in voor de herinnering aan 'het bloedbad van Abbeville'³² en verzamelde hierover een zeer omvangrijke documentatie.³³

> Gaby Warris en haar moeder kijken in de kelder waar ze een jaar eerder zaten opgesloten, 1941. [ADV N, F39]

Bilsen aan Leon Van Severen, 28 juli 1949.

²⁹ Melsele, familie Van Dorpe, archief Van Dorpe, AH020, CB0403-CB0413: Briefwisseling van Frantz Van Dorpe, mei-augustus 1949.

³⁰ P. Meeus, *Hic quiescit [...]*, pp. 156-157, 166.

³¹ T. Trachet, *Het drama van Abbeville [...]*, p. 141.

³² In 1994 publiceerde ze haar getuigenis in: G. Warris, *Het bloedbad van Abbeville*. 20 mei 1940, Antwerpen, 1994.

³³ Het archief van Gaby Lijnkamp-Warris (BE ADVN AC284) werd tussen 1996 en 2012 aan het ADVN overgedragen.

25 jaar nadat ze onder de kiosk zat opgesloten met 77 andere 'verdachten' wou de in Nederland wonende en ondertussen gehuwde Gaby Lijnkamp-Warris in mei 1965 terugkeren naar Abbeville. Met de intentie een bloemenkrans neer te leggen bij het graf van haar grootmoeder, reisde Gaby Warris op 16 mei 1965 mee met de bus van het Nationaal Studie- en Documentatiecentrum Joris van Severen die op weg was naar de jaarlijkse bedevaart in Abbeville. Daar trof ze de overwoekerde graven van de slachtoffers aan. Verontwaardigd over de verwaarlozing van de begraafplaats keerde ze enkele weken later met haar gezin terug om de graven van de slachtoffers schoon te maken. Om verdere nalatigheid te voorkomen, richtte ze een brief aan president Charles De Gaulle. In zijn antwoord liet het Franse Ministerie van Oudstrijders en Oorlogsslachtoffers weten dat het onderhoud de verantwoordelijkheid was van de gemeente Abbeville. Tot frustratie van Gaby Warris bleef deze aanmaning, zelfs na een herinnering aan de president en het Ministerie van Oorlogsslachtoffers in 1967, in de praktijk zonder gevolg. De gemeente Abbeville besloot integendeel in maart 1969 dat dit deel van het kerkhof ontruimd moest worden voor een nieuwe ingebruikname. Tegen die tijd had de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge het lichaam van Paul Günther, één van de Duitse slachtoffers, reeds overgebracht naar het Duits oorlogskerkhof in Bourdon. De gemeente zelf wou de nabestaanden van de vijftien resterende slachtoffers de keuze aanbieden de stoffelijke resten over te brengen naar een andere gemeente of een nieuwe concessie te nemen op een ander deel van het kerkhof van Abbeville. Bij gebrek aan gegevens van de families richtte de gemeente zich dan maar tot de personen die zich het lot van de graven eerder al aantrokken. Zo ontving naast Gaby Warris ook Jos Janssens op 30 juni 1971 een brief van de gemeente Abbeville met een oproep om hulp.³⁴

EEN GRAF VOOR 'DE VIJFTIEN VAN ABBEVILLE'

Jos Janssens (1908-2003) was zaakvoerder van een fruitverwerkingsbedrijf in het Antwerpse Broechem. Bij de inventarisatie van zijn bedrijfsarchief in het Gemeentelijk Documentatiecentrum Ranst werd een dossier³⁵ ontdekt waaruit bleek dat Carlos Vlaemynck de rol van Janssens in de herbegraving van de slachtoffers onderschatte. Ook Tim Trachet liet de Broechemnaar onterecht onvermeld in zijn boek.

Tijdens een vakantie in Noord-Frankrijk bracht Jos Janssens samen met zijn echtgenote Josée Muyshondt in september 1970 een bezoek aan het grafmonument voor Joris Van Severen in Abbeville. Daar sprak het gemeentepersoneel hem aan in de hoop via die 'geïnteresseerde bezoeker' de adresgegevens van de nabestaanden van de slachtoffers te verzamelen. Om ruchtbaarheid te geven aan de eerder vermelde oproep van

— 34 ADVN, archief Warris, F39(1/1) en D3253(1): Plakboeken betreffende Abbeville, 1940-1972.

35 Het dossier werd door de familie Janssens in 2015 en 2016 aan het ADVN overgedragen en ondergebracht in het archief Jos Janssens (BE ADVN AC1022).

> Jos Janssens, jaren
1970. [Archief familie
Janssens, Broechem]

30 juni 1971 plaatste hij via het lokale Volksunie (VU) bestuurslid Wim Duys een oproep in *Wij*, het weekblad van de VU, en later ook in *Broederband*.³⁶

Kort na het verschijnen van beide oproepen liepen bij Janssens de eerste reacties binnen, voornamelijk uit bekommernis om het graf van Van Severen en Rijckoort. Zo uitte Rudy Pauwels, notaris uit Deinze, als eerste zijn bezorgdheid over het graf van zijn oom Joris Van Severen en zag hierin een opportuniteit om de stoffelijke resten alsnog in het familiegraf in

Wakken onder te brengen. De formulering in *Wij* liet namelijk ruimte voor de interpretatie dat ook het graf van Van Severen en Rijckoort ontruimd zou worden. Hoewel dit vanwege de eeuwige concessie die op het graf rustte niet aan de orde was, bleef het misverstand nog een tijdlang overeind. De Diets Solidaristische Beweging bleek beter op de hoogte en wist dat de graven van de overige slachtoffers in verwaarloosde staat waren. De groepering was bereid een initiatief om een memoriaal voor alle slachtoffers op te richten te steunen, op voorwaarde dat dit een pluralistisch en louter humanaan initiatief zou zijn.³⁷

36 ADVN, archief Janssens, D16608(1-2): Briefwisseling Jos Janssens, 1971-1973 en stukken betreffende publieke vergaderingen, 1970-1972; W. Duys, Vlaamse graven te Abbeville, in: *Wij. Vlaams Nationaal Weekblad*, jg. 17, 14 augustus 1971, nr. 33, p. 2; J. Janssens, Oproep om inlichtingen, in: *Broederband*, jg. 7, december 1971, nr. 12, p. 8.

37 ADVN, archief Janssens, D16608(1/2): Briefwisseling Jos Janssens, 1971-1973.

Een mededeling van de gemeente Abbeville dat de slachtoffers op 20 januari 1972 ontgraven zouden worden en zonder opeising door familie of vrienden drie maanden later in de knekelput dreigden te belanden, maakte actie hoogdringend. Met de hulp van Emiel Zurings uit Wijnegem organiseerde Janssens op 6 februari 1972 een publieke vergadering in het Gentse Vlaams Huis De Roeland. Daar waren de aanwezigen het eens over de nood aan een tijdelijke concessie voor alle slachtoffers in Abbeville, maar liepen de meningen uiteen over een oplossing op lange termijn. Het Joris Van Severen Komitee sprak op de vergadering, bij monde van Hendrik Broekaert, zijn engagement uit om alle slachtoffers, inclusief Van Severen en Rijckoort, naar België over te brengen. Een maand later werd op een tweede publieke vergadering, ditmaal in Wijnegem, het Gentse voorstel gecontesteerd door andere neo-Dinaso groepen.³⁸ Zij opteerden voor het behoud van het grafmonument in Abbeville. De meerderheid van de vergadering sloot zich hierbij aan en ook Rudy Pauwels protesteerde schriftelijk dat de toekomst van het graf van Van Severen en Rijckoort *"in geen enkele mate gebonden mag worden"*³⁹ aan een oplossing voor de andere slachtoffers. De onbedoelde koppeling tussen 'de vijftien van Abbeville' en Van Severen resulteerde in een eerste tegenslag voor Janssens en een daaropvolgende tanende publieke interesse.⁴⁰

Jos Janssens bleef het echter opnemen voor de naamloze slachtoffers en probeerde zoveel mogelijk gegevens over hen te verzamelen. Een comité, bestaande uit Janssens, Zurings, Frans Van Immerseel, Jules De Cock, dom Amandus Dumon, Leon Rochtus en Jan Brouns vatte in maart 1972 een nieuw plan op. De lichamen van de vijftien slachtoffers, zonder Van Severen en Rijckoort dus, zouden worden herbegraven op het kerkhof van de gemeente Schilde. De overbrenging zou gebeuren door de Broechemse afdeling van het Rode Kruis, waarvan Janssens' zoon de verantwoordelijke geneesheer was. De gemeente Abbeville verklaarde zich akkoord met het voorstel dat er zich per slachtoffer iemand garant zou stellen voor het geval de nabestaanden alsnog de stofelijke resten zouden opeisen. Om de operatie te kunnen organiseren, werd de afvoer van de beenderen uitgesteld en werden deze tijdelijk in kartonnen dozen bewaard.⁴¹

Via directeur-generaal Raymond Vermeulen van het Belgische Rode Kruis werd gepoogd bij de Belgische overheid een toelating en financiële tussenkomst te krijgen voor de overbrenging die werd geraamd op 50 000 Belgische Frank. De Ministeries van Binnenlandse Zaken, Justitie en Volksgezondheid verklaarden zich achtereenvolgens onbevoegd en verwezen finaal door naar de Franse overheid. Ondertussen zocht

38 Op de vergadering in Wijnegem waren o.a. Delta, de Diets Solidaristische Beweging en het Nationaal Studie- en Documentatiecentrum Joris van Severen vertegenwoordigd; ADVN, archief Janssens, D16608(2/1): Brief van Jos Janssens aan Leo Custers, 19 maart 1972.

39 ADVN, archief Janssens, D16608(2/1): Brief van Rudy Pauwels aan Jos Janssens, 1 maart 1972.

40 ADVN, archief Janssens, D16608(1-3): Briefwisseling Jos Janssens, 1971-1973, stukken betreffende publieke vergaderingen, 1970-1972 en krantenknipsels *Gazet van Antwerpen*, 1972.

41 ADVN, archief Janssens, D16608(1-2): Briefwisseling Jos Janssens, 1971-1973.

het comité naar financiële steun en organiseerde het op 14 mei 1972 in Antwerpen een bijeenkomst om de handtekeningen voor garantstelling te verzamelen. Eén van de weinig talrijk opgekomen aanwezigen was Gaby Lijnkamp-Warris.⁴²

VAN VIJFTIEN NAAR DRIE

Na herhaaldelijke pogingen om bij de Franse, Nederlandse en Belgische overheden, pers en organisaties voor oorlogsslachtoffers aan de alarmbel te trekken, werd Gaby Warris in maart 1972 door de gemeente Abbeville en dom Amandus Dumon op de hoogte gebracht van het initiatief van Jos Janssens. Warris zegde meteen haar morele en financiële steun toe aan het initiatief. Dankzij de uitgebreide documentatie van Warris kon Janssens eindelijk een gedetailleerde lijst van de slachtoffers opstellen. Tot zijn verrassing was de groep nog heterogener dan aanvankelijk gedacht; behalve vijf Belgen bevonden er zich vier Italianen, drie Duitsers, twee Nederlanders en een Canadees onder de slachtoffers. Contacten met de ambassades van de verschillende landen resulteerde erin dat de Duitsers Gilbert Klinzner, Ludwig Wächter en Jozef Höld in juni 1972 door de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge werden overgebracht naar de Duitse oorlogsbegraafplaats in Bourdon aan de Somme, net als Paul Günther een paar jaar eerder.⁴³

Leo Custers, journalist bij de *Gazet van Antwerpen*, was het initiatief van Janssens gegene en schreef er met *De 15 van Abbeville op de beenderenhoop?* een eerste artikel over. Samen met Gaby Warris trok hij eind mei 1972 naar Abbeville voor een uitgebreide reportage. Een maand later zou Warris nog eens terugkeren met een journalist van het Nederlandse weekblad *Panorama*. Die persaandacht resulteerde in een parlementaire vraag van VU-kamerlid Mik Babylon aan de minister van Buitenlandse Zaken. Het antwoord van minister Harmel bevestigde de wil om tussen te komen, maar weigerde hiervoor het nodige krediet te verlenen. Naast de toelating voor de overbrenging en de financiering van de operatie dook er nog een derde probleem op. Nadat een herbe-graving in Schilde reeds in april niet mogelijk bleek, werd door bemiddeling van Frans Van Immerseel een oplossing gevonden in de grafkelders van de abdij van Averbode. Na langdurig aandringen bij de burgemeester van Averbode wou hij dit enkel toestaan op voorwaarde dat ook het bevoegde ministerie hun goedkeuring gaf. Het Ministerie van Volksgezondheid weigerde echter een afwijking op de begrafenisreglementen.

42 ADVN, archief Janssens, D16608(1-3): Briefwisseling Jos Janssens, 1971-1973, stukken betreffende publieke vergaderingen, 1970-1972 en dossier inzake financiële bijdragen, 1972.

43 ADVN, archief Janssens, D16608(1-3): Briefwisseling Jos Janssens, 1971-1973 en lijsten betreffende "De 15 van Abbeville", 1972; ADVN, archief Warris, D3253(1): Plakboeken betreffende Abbeville, 1965-1972.

Deze nieuwe tegenslag bracht het initiatief van Jos Janssens in het najaar van 1972 helemaal tot stilstand.⁴⁴

In de zomer van 1973 kwam het dossier opnieuw in de publieke aandacht door een reportage in het *Brugsch Handelsblad*. Samen met Jules De Cock, een overlevende van 20 mei 1940, was de Brugse historicus Carlos Vlaemynck in mei naar Abbeville getrokken. Daar bleken de stoffelijke resten van de twaalf resterende slachtoffers nog steeds in kartonnen dozen te wachten op de overbrenging naar België. Na een korte briefwisseling met een ontmoedigde Jos Janssens gaf Vlaemynck met de steun van De Cock en Warris het dossier in handen van CVP-kamerlid Fernand Vandamme. Op de daaruit volgende parlementaire vraag antwoordde minister Renaat Van Elslande dat Buitenlandse Zaken bereid was tussen te komen om de betrokken Belgen over te brengen, maar enkel op verzoek van de betrokken families. Met hernieuwde hoop om haar grootmoeder over te brengen naar Brugge, richtte Gaby Warris in januari 1974 een verzoekschrift aan minister Van Elslande.⁴⁵

Het dossier verdween echter opnieuw naar de achtergrond tot in het najaar van 1977 het boek *Dossier Abbeville* van Carlos Vlaemynck verscheen. Van de nieuwe publieke aandacht maakte Vlaemynck gebruik om langs VU-senator Guido Van In het dossier van de slachtoffers opnieuw in het parlement te brengen. Op 21 augustus 1978 ten slotte antwoordde het Ministerie van Binnenlandse Zaken: "overeenkomstig

- > Gaby Warris bij de graven van de vijftien van Abbeville, 1972. [ADV, VFC 239]

— 44 ADVN, archief Janssens, D16608(1-3): Briefwisseling Jos Janssens, 1971-1973 en krantenknipsels *Gazet van Antwerpen*, 1972; ADVN, archief Warris, D3253(2): Plakboeken betreffende Abbeville, 1972-1974.

45 ADVN, archief Janssens, D16608(1-2): Briefwisseling Jos Janssens, 1971-1973; ADVN, archief Warris, D3253(2): Plakboeken betreffende Abbeville, 1972-1974.

een akkoord met de Franse overheid, zullen de stoffelijke resten van drie Belgen door toedoen van zijn diensten worden gerepatrieerd".⁴⁶ Die drie Belgen waren Maria Ceuterick, grootmoeder van Gaby Warris, Louis Caestecker, Brugs communist, en Lucien Monami, communistisch gemeenteraadslid van Sint-Gillis. Op 15 september 1978 bracht het Ministerie van Binnenlandse Zaken hun stoffelijke resten in alle stilte over en begroef ze in naamloze graven op de Belgische militaire begraafplaats van De Panne. Het zou nog meer dan vier jaar duren vooraleer de nabestaanden op navraag van Vlaemynck en Van In te weten kwamen dat de overbrenging effectief had plaats gevonden en de graven een individuele arduinen zerk met bronzen naamplaat kregen. Tot in 1996 vonden er geregeld plechtigheden plaats bij de drie grafzerken. In dat jaar werd op initiatief van Gaby Warris een gedenkplaat voor de vier Brugse slachtoffers van Abbeville onthuld in de Wollestraat en startte het daartoe opgerichte Abbevillecomité met een jaarlijkse herdenking.⁴⁷

^ De grafzerken van Caestecker, Monami en Ceuterick op de militaire begraafplaats van De Panne. [ADV N, F292]

Van de 21 slachtoffers verdwenen uiteindelijk negen stoffelijke resten eerloos in de knekelput van Abbeville: Robert Bell (Canadees), Ferrucio Bellumat (Italiaan), Jean-Henri De Bruyn (Belg), Luigi Lazarelli (Italiaan), Guiseppe Mantella (Italiaan), Mirko Taccardi (Italiaan), Willem van de Loo (Nederlander), Johannes van der Plas (Nederlander) en Hector Vanderkelen (Belg). Behalve de vier Italianen bleken de vijf anderen uiteindelijk terecht verdacht van spionage voor Duitsland.⁴⁸

46 ADVN, archief Warris, D3253(3): Plakboeken betreffende Abbeville, 1974-1985.

47 ADVN, archief Warris, D3253(3): Plakboeken betreffende Abbeville, 1974-1985; T. Trachet, *Het drama van Abbeville [...]*, pp. 141-144.

48 E. Verhoeven, *De Abwehr [...]*, p. 307 en C. Vlaemynck, *Dossier Abbeville [...]*, pp. 274-285.